

Discussiepaper: kansen voor economische initiatieven Waddengebied

Inleiding

Het Waddengebied¹ kenmerkt zich door een sterke wisselwerking tussen mens en natuur. Hoofddoelstelling voor de Waddenzee is natuur. Medegebruik van de Waddenzee is mogelijk mits deze geen significante effecten heeft voor de natuurwaarden van de Waddenzee². Een goede balans tussen natuur, samenleving en economie vormt dan ook een randvoorwaarde voor een toekomstbestendige ontwikkeling van het gebied.

Het Waddengebied kent een aantal uitdagingen voor de toekomst. Zo heeft klimaatverandering gevolgen voor de kustveiligheid en de watervoorraad en –kwaliteit, wat consequenties heeft voor de landbouw. Ook in demografisch opzicht zijn er uitdagingen. Vooral in de kustgebieden van Noord-Holland, Friesland en Groningen is sprake van bevolkingskrimp, wat directe gevolgen heeft voor de leefbaarheid (door het wegvallen van lokale voorzieningen en leegstand). Bovendien ondervinden delen van het Waddengebied de gevolgen van bodemdaling (gas- en zoutwinning). Verder vormt de toenemende automatisering van werk, gecombineerd met het lage opleidingsniveau in de regio, een reëel risico. Daarentegen is de aanwezigheid van het Werelderfgoed Waddenzee een belangrijke drager in het gebied van recreatie en toerisme. Tegen deze achtergrond is het van belang te kijken hoe op de langere termijn het economisch potentieel van het Waddengebied gerealiseerd kan worden.

De centrale vraag van dit discussiepaper luidt: **hoe kan op duurzame wijze invulling worden gegeven aan een economisch toekomstperspectief van het Waddengebied?** Hierbij wordt ingegaan op initiatieven die aansluiten bij de economische potentie van het gebied. Dit paper richt zich op de volgende onderwerpen³:

- Landbouw;
- Visserij;
- Recreatie en toerisme;
- Zakelijke en persoonlijke dienstverlening.

1. Landbouw

Langs de vaste wal/kuststrook in het Waddengebied is hoofdzakelijk de grootschalige akkerbouw dominant. In de Kop van Noord-Holland vindt grootschalige bollenteelt plaats. Daarnaast vindt op enkele, specifieke locaties, glastuinbouw plaats. Vooral de exportgerichte pootaardappel- en de bollenteelt zijn van groot economisch belang. De kracht van de pootaardappteelt is vooral dat zij profiteert van de geringe ziektedruk door de nabijheid van de Waddenzee. Naast de productie voor de wereldmarkt (pootaardappelen en bloembollen) wordt er in het Waddengebied kleinschalig geproduceerd voor de interne Waddenmarkt.

Trends en ontwikkelingen

Sinds 2010 is het aantal landbouwbedrijven in het Waddengebied afgenomen (per saldo met bijna 10 procent). In diezelfde periode is het oppervlakte aan cultuurgrond vrijwel gelijk gebleven en is de geproduceerde toegevoegde

¹ Met het Waddengebied worden in dit paper bedoeld: de Waddeneilanden en de 12 kustgemeenten (Harlingen, Eemsmond, Delfzijl, Dongeradeel, De Marne, Het Bildt, Franekeradeel, Súdwest-Fryslân, Hollands Kroon, Den Helder, Oldambt, Ferwerderadiel) die direct grenzen aan de Waddenzee.

² Onder andere vastgelegd in de PKB-Waddenzee (Structuurvisie Waddenzee) en bevestigd in het kader van de beleidsvisie “Wadden van Allure” en de Beleidsverkenning Toekomstige Rol en Ambitie van Rijk en regio voor het Waddengebied.

³ Ook de onderwerpen ‘havens en industrie’ en ‘energie’ zijn van belang voor de economische perspectieven van het Waddengebied voor de langere termijn. Voor deze onderwerpen zijn aparte discussiepapers opgesteld en worden daarom in dit discussiepaper niet expliciet uitgewerkt.

DECISIO

waarde met 10 procent gestegen. Dit komt hoofdzakelijk door een gestegen arbeidsproductiviteit. Overigens zijn daarin binnen het Waddengebied grote verschillen. Op de Waddeneilanden (met uitzondering van Texel) en in Friesland is de groei van de arbeidsproductiviteit substantieel, terwijl deze in de Kop van Noord-Holland en in Oost Groningen nauwelijks is gegroeid⁴.

Dilemma's

Het primaire dilemma voor de landbouw is de beschikbaarheid en aanvoer van voldoende zoetwater in relatie tot verzilting, bodemdaling, droge zomers en waterpeilbeheer en hoe hiermee wordt omgegaan. Dit raakt niet alleen het belang van de landbouw, maar heeft ook duidelijke raakvlakken met natuurontwikkeling, veiligheid, recreatie, klimaatadaptatie, etc. Een landbouwsector die inspeelt op ziltere omstandigheden lijkt hier naar de toekomst toe een oplossing voor. Maar, op de korte termijn is er nog geen uitzicht op aantrekkelijke verdienmodellen voor de teelt van zouttolerante gewassen.

Kort samengevat⁵ zijn de strategieën voor de landbouw in relatie tot de Gebiedsagenda Waddengebied 2050:

1. Driesporenbeleid landbouw: voorzetting reguliere landbouwteelt met duurzaam waterbeheer (1), onderzoek en innovatie gericht op transitie van de reguliere landbouw naar verziltende omstandigheden (2), ontwikkeling van zilte teelt in gebieden die zich daar het beste toe lenen (3);
2. Draag bij aan de energietransitie: landbouwbedrijven als energie producerende bedrijven, benut thermische warmte van uitgeputte gaswinningen, landbouw restproducten als grondstof voor chemie indien restproducten niet elders in agrarische kringloop worden gebruikt;
3. Versterk verbondenheid met Waddengebied: ontwikkeling marketingstrategie Waddengemeenschap regionale producten, koppelingen streekeigen nicheproducten met recreatie en toerisme;
4. Draag bij aan natuur en landschap: biedt ruimte aan natuurprogramma's, beperk lichtuitstraling Waddenzee, stimuleer agrarisch natuurbeheer.

2. Visserij

Visserij is een belangrijke sector in het Waddengebied. Naast het economisch belang van de sector vertegenwoordigt de sector een sterke sociaal maatschappelijke en culturele waarde die gekoppeld is aan de besteding van vrije tijd en toerisme. Op de Waddenzee wordt over het algemeen op garnalen en mosselen gevestigd. De handmatige kokkelvisserij, staand want visserij, en de geïntegreerde visserij zijn economisch beperkter van omvang. Ook de visserij activiteiten op de Noordzee hebben invloed op de Waddeneconomie. Eemshaven, Oudeschild, Lauwersoog, Harlingen, Den Oever, Zoutkamp en Den Helder zijn belangrijke havens voor de aanlanding en de visverwerkende industrie.

Trends en ontwikkelingen

In de afgelopen jaren zijn verschillende afspraken (convenanten) gemaakt tussen de visserij, natuurorganisaties en overheid om een duurzame toekomst van de sector te waarborgen en tegelijk natuurherstel van de Waddenzee mogelijk te maken. De ontwikkeling van innovatieve technieken als mosselzaadinvalinstallaties, duurzame technieken in de garnalensector en gebiedssluitingen voor natuurherstel zijn hier voorbeelden van. Voor de mosselvisserij is de ambitie dat op termijn de bodemberoerende mosselzaadvisserij wordt beëindigd. Voor de garnalenvisserij is de ambitie om voor 2020 te komen tot een halvering van de visserijimpact op de Waddenzee (VisWad). Voor de handmatige kokkelvisserij zijn lange termijn afspraken gemaakt om (ook in arme jaren) het voedselaanbod voor

⁴ Investeringskader Waddengebied 2016-2026

⁵ Een uitwerking van deze en andere oplossingsstrategieën is te vinden in: Achtergronddocument discussiepaper kansen voor economische initiatieven Waddengebied

DECISIO

vogels te garanderen, en de visserij waar mogelijk te garanderen. Voor de vangst van Japanse oesters worden meerjarige afspraken voorbereid.

Dilemma's

Het centrale dilemma voor de visserijsector in het Waddengebied is hoe om te gaan met de balans tussen:

- de ontwikkeling van een duurzame visserijsector (zowel op de Wadden- als de Noordzee) met voldoende sociaaleconomisch perspectief voor de blijvende vissers;
- passend binnen de hoofddoelstelling van de Waddenzee die aangeeft dat economische activiteiten geen bedreiging mogen vormen voor de natuurwaarden van de Waddenzee.

Kort samengevat zijn de strategieën voor de visserij in relatie tot de Gebiedsagenda Waddengebied 2050:

1. Verdere verduurzaming van de visserijsector: vermindering van de visserijdruk, ruimte voor natuurherstel, vervolg afspraken/convenanten;
2. Het verstevigen van de visserijketen en regionale inbedding:
 - a. vergroten regionale toegevoegde waarde, o.a. door te investeren in regionale verwerkingsactiviteiten;
 - b. koppeling visserij met toerisme/recreatie in de havens (regionale netwerken voor ondernemers uit verschillende sectoren kunnen hier een middel voor zijn), koppeling aan vermarkting Werelderfgoed ('Waddengarnaal') en Werelderfgoed-visserij (visser als beheerder);
3. Bevorderen en aanjagen van de flexibilisering: vergroting kwantiteit is geen optie naar de toekomst toe, verken mogelijkheden voor 'vissen met seizoenen', vereist mogelijke aanpassing van vergunningestructuur.

3. Recreatie en toerisme

Het beleidsmatige streefbeeld voor het Waddengebied is om te komen tot een kwalitatief hoogwaardige, marktconforme en gastvrije recreatief-toeristische sector, zowel op de eilanden als in het kustgebied. Tegelijkertijd speelt op de eilanden de vraag of de grenzen van de recreatieve groei niet bereikt zijn. Randvoorwaarde is dan ook dat de groei van het aantal bezoekers en de bijbehorende voorzieningen op duurzame wijze verloopt, zodat landschap, erfgoed en de natuurwaarden in het Waddengebied niet onder druk komen te staan.

Trends en ontwikkelingen

Recreatie en toerisme zijn de belangrijkste economische sectoren op de eilanden en vormen daarmee de motor voor de economie. Voor het kustgebied ligt dit anders. Hoewel er recentelijk ook hier sprake is van recreatiegroei in het kustgebied, is het aandeel recreatie in de totale werkgelegenheid nog steeds zeer bescheiden.

Dilemma's

Het predicaat UNESCO Werelderfgoed Waddenzee biedt verschillende kansen om het Waddengebied in al zijn verscheidenheid nog beter op de toeristische kaart te zetten, zowel nationaal als internationaal. De vraag hierbij is hoe dit predicaat met name in het kustgebied beter benut kan worden met als doel om meer/andere toeristen te trekken en een positieve impuls te geven aan de leefbaarheid en economie in het Waddengebied.

Een ander dilemma, specifiek voor de Waddeneilanden, is dat de sterke toeristische sector op de eilanden enerzijds zorgt voor werkgelegenheid en economisch perspectief, terwijl het anderzijds leidt tot een (te) eenzijdige economische structuur. De variëteit in werkgelegenheid is hierdoor beperkt is en deze afhankelijkheid maakt de eiland economieën potentieel kwetsbaar.

Kort samengevat zijn de strategieën voor recreatie en toerisme in relatie tot de Gebiedsagenda Waddengebied 2050:

Oplossingsstrategieën Waddenkust

1. Versterken van het kustgebied:

DECISIO

- Vergroting van het toeristische aanbod Waddenkust (hotspots): vergroting voorzieningenaanbod gericht op de beleving van de natuur en cultuurhistorische waarde van het kustgebied.
 - Recreatieve koppelkansen bij natuurontwikkeling (integrale gebiedsontwikkeling): toeristische component koppelen aan de vele (natuur)projecten die zijn of worden opgezet.
 - Zorg dat randvoorwaarden op orde zijn; informatievoorziening, ontsluitingsmogelijkheden en onderling verbinden van de keten.
2. Het vermarkten van de Werelderfgoedstatus: ontwikkeling van geïntegreerde en overkoepelende vermarkting. Hoewel hierin de nodige stappen zijn gezet is verbeterde samenwerking tussen natuurbeheer, overheden en het recreatieve bedrijfsleven noodzakelijk, evenals het meenemen van lokale bewoners in deze strategie (bewoners als 'ambassadeurs'). Aandacht voor de samenhang tussen mens en natuur en het menselijk gebruik van het Werelderfgoed verdient eveneens aandacht.

Oplossingsstrategieën Waddeneilanden

1. Kwaliteitsverbetering en verbreding van aanbod: verbetering van bestaande propositie en koppeling aan Werelderfgoedstatus (inzet op 'natuurtoerist' en duurzaamheid). Afstemming van aanbod op 'natuurtoerist', dat wil zeggen: meer alternatieven tussen tent en hotel.
2. Verlenging van seizoen: inzet op festivals of specifieke evenementen geeft mogelijkheden om meer toeristen te trekken, het seizoen te verlengen en specifieke doelgroepen te trekken. Regionale coördinatie is wenselijk.
3. Inzet op verbreding van werkgelegenheid (eventueel gekoppeld aan de kustgemeenten): verken mogelijkheden voor versterking van reeds bestaande sectoren (anders dan recreatie en toerisme).

4. Zakelijke en persoonlijke dienstverlening

Het grootste deel van de beroepsbevolking in het kustgebied werkt in de dienstensectoren, zakelijke diensten, zorg, onderwijs en overheid. Deze activiteiten zijn voor een belangrijk deel gelokaliseerd in de nabije stedelijke centra: Leeuwarden, Groningen en Alkmaar, waar velen die in het kustgebied wonen naar toe pendelen.

Trends en ontwikkelingen

Een belangrijke ontwikkeling waar het Waddengebied van kan profiteren is het feit dat woon- werklocaties steeds minder overlappen en hoewel de stad belangrijk is voor ontwikkeling, is het steeds minder nodig om de hele tijd in de stad te zijn. Ook is het hierdoor niet nodig banen binnen de grenzen van het Waddengebied te creëren om bevolkingskrimp tegen te gaan. Belangrijker is dat er voldoende banen bereikbaar zijn voor de bewoners.

Dilemma's

Hoe kan de zakelijke en persoonlijke dienstverleningssector zich ontwikkelen in het Waddengebied rekening houdend met: de Werelderfgoedstatus, al aanwezige bedrijvigheid, de afstand tot stedelijke centra en de aanwezigheid van een ruimtelijke (rust en open landschap) en goedkope woon/werkomgeving.

Kort samengevat zijn de strategieën voor zakelijke en persoonlijke dienstverlening in relatie tot de Gebiedsagenda Waddengebied 2050:

1. Vergroot de aantrekkelijkheid van het kustregio als woongebied: zet in op het aantrekken van de forens. Noodzakelijke randvoorwaarde is een goede bereikbaarheid (digitaal en fysiek) van het kustgebied.
2. Zet in op aantrekken gespecificeerde zakelijke dienstverlening gekoppeld aan activiteiten bestaande economische clusters: verken op welke economische clusters de regio zich kan onderscheiden en welke aanverwante werkgelegenheid dit kan opleveren (bijvoorbeeld dienstverlenende sector die faciliterend is aan visserijondernemers op het gebied van logistiek en techniek).